

Współczesny system polityczno-ekonomiczny Chińskiej Republiki Ludowej

Patryk Janczak

Wstęp

Chińska reforma gospodarcza jest przez wielu badaczy uważana za największy eksperyment społeczny drugiej połowy XX w. Podczas słynnego już III Plenum KPCh w 1978 r. podjęto decyzję o budowie gospodarki opartej w gruncie rzeczy na centralnym planowaniu i uzupełnianej mechanizmami rynkowymi. Świat będący w stanie zimnej wojny uznał, iż są to niemożliwe do pogodzenia elementy pochodzące z dwóch wzajemnie wykluczających się ideologii – kapitalizmu i komunizmu. Tymczasem przyszłość pokazała, że pionierski system, będący owocem polityki *mo shitou guoh*²⁹, przyniósł Chinom wiele wymiernych korzyści. Literatura przedmiotu stara się opisać ten nowy ład na wiele sposobów. Henryk Chołaj, ekspert z zakresu ekonomii politycznej i globalistyki, podkreśla istnienie chińskiej odmiany gospodarki rynkowej, „stojącej na antypodach modelu gospodarki dawnego realnego socjalizmu, jak i znanej gospodarki neoliberalnej”³⁰. Antoine Brunet i Jean-Paul Guichard stwierdzają z kolei, że Chiny są modelowym przykładem połączenia kapitalistycznej organizacji produkcji z totalitarnym systemem represji jedynej partii³¹. Natomiast Edward Haliżak jest reprezentantem koncepcji tzw. „trzeciej drogi” – chińskiego modelu transformacji odznaczającego się harmonią między stabilnością polityczną, wzrostem gospodarczym i rządami partii komunistycznej³². Pomijając przewagę jednego bądź drugiego systemu gospodarczego, należy z całą pewnością stwierdzić, że dotychczasowe sukcesy ekonomiczne Chin są wynikiem pragmatycznych reform polityki otwarcia, przeprowadzanych z poszanowaniem dla specyfiki chińskiej kultury. Aby zrozumieć ten, bez wątpienia, unikalny model rozwoju, konieczne jest poznanie podstawowych mechanizmów funkcjonowania Państwa Środka, zarówno w wymiarze politycznym jak i ekonomicznym.

Podstawy ustrojowe i system polityczny ChRL

²⁹ Jest to tzw. „polityka przekraczania rzeki po śliskich kamieniach”, zainicjowana przez Denga Xiaopinga. Wprowadzanie niespotykanych wcześniej reform systemowych było obarczone bardzo dużym ryzykiem. Bez wcześniejszego doświadczenia trzeba było szukać nowych rozwiązań po omacku, metodą prób i błędów (L. Hongyan, G. Yun, S. Qifa, *Chińska droga*, Warszawa 2014, s. 21).

³⁰ H. Chołaj, *Chiny a świat. Współczesny chiński model ekonomiczny*, Warszawa 2014, s.8.

³¹ A. Brunet, J.P. Guichard, *Chiny światowym hegemonem? Imperializm ekonomiczny „państwa środka”*, Warszawa 2011, s. 48.

³² E. Haliżak, *Zmiana układu sił USA-Chiny a transformacja porządku międzynarodowego*, „Żurawia Papers”, nr 7, Warszawa 2005, s. 72.

Aktualnie obowiązującą ustawą zasadniczą jest Konstytucja Chińskiej Republiki Ludowej z 4 grudnia 1982 r. Dotychczas była nowelizowana czterokrotnie, wprowadzając łącznie 31 poprawek. Ostatniej, a zarazem najpoważniejszej nowelizacji dokonano w 2004 r. po zmianie pokoleniowej w kierownictwie Partii. Konstytucja ChRL składa się z preambuły i 138 artykułów umiejscowionych w czterech rozdziałach: Przepisy ogólne, Podstawowe prawa i obowiązki obywateli, Struktura państwa oraz Flaga, Godło narodowe i Stolica państwa. Podobnie jak w Polsce, określa się ją mianem ustawy zasadniczej, regulującej prawnie podstawową działalność państwa³³.

Ustawa zasadnicza w kilku miejscach definiuje ustrój państwa. Artykuł 1 podaje, że „Chińska Republika Ludowa jest socjalistycznym krajem dyktatury ludowo-demokratycznej, kierowanym przez klasę robotniczą i opartym na sojuszu robotniczo-chłopskim...”. Z kolei artykuł 5 dodaje określenie „socjalistyczne państwo prawa”. Natomiast artykuł 2 informuje, iż „(..)pełnia władzy w ChRL należy do ludu. Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych wraz z innymi terenowymi zgromadzeniami na różnych szczeblach są organami, za pomocą których lud sprawuje władzę państwową”³⁴. Należy w tym miejscu dodać, że Chiny mają dość skomplikowany podział administracyjny. Jest on czterostopniowy, a w ramach każdego szczebla działa przynajmniej kilka jednostek organizacyjnych. Ponadto, w zależności od wielkości i poziomu autonomiczności, mogą mieć niższy lub wyższy status, co ma znaczenie przy ustalaniu ordynacji wyborczej do terenowych zgromadzeń ludowych. Artykuł 3 podkreśla, że lokalne organy władzy mają prawo do samodzielnych inicjatyw prawotwórczych, działając jednocześnie pod „jednolitym przywództwem władz centralnych”. Jedyną partią polityczną skupiającą pełnię władzy jest Komunistyczna Partia Chin. Już w pierwszym zdaniu preambuły, konstytucja nakłada na nią obowiązek „przewodzenia narodowi chińskiemu na drodze socjalistycznej według ideologii marksistowsko-leninowskiej”³⁵. Zapisy te dowodzą istnieniu zasady jedności władzy państwowej (wysoka centralizacja), charakterystycznej dla państw ustroju socjalistycznego.

Powszechnie obowiązującym ustrojem społeczno-gospodarczym w ChRL jest socjalistyczna gospodarka rynkowa. Za jej podstawę uznaje się własność publiczną czynników produkcji i kolektywną własność ludzi pracujących. System ten działa według naczelnego manifestu komunistycznego: „od każdego według jego zdolności, każdemu według włożonej pracy”. Sektor publiczny otoczony opieką państwa uznaje się za wiodącą siłę narodowej gospodarki. Własność publiczna (państwowa) jest nienaruszalna i chroniona prawnie. Spółdzielnie jako kolektywne formy gospodarowania ludzi pracy mają dwojaką naturę i zawierają elementy zcentralizowane oraz zdecentralizowane. Członkowie spółdzielni wiejskich mają prawo do uprawy ziemi dla swojego

³³ Konstytucja Chińskiej Republiki Ludowej z dnia 4 grudnia 1982 r., http://english.gov.cn/archive/laws_regulations/2014/08/23/content_281474982987458.htm, 25.04.2017.

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże.

użytku i pomnażania prywatnego dobytku. Wiejskie i miejskie spółdzielnie zostały wyróżnione jako odrębny i niezależny sektor kolektywny. Z kolei do sektora niepublicznego zalicza się indywidualną działalność gospodarczą i sektor prywatny. Państwo w artykule 11 uznaje go za „ważny komponent” socjalistycznej gospodarki rynkowej i zachęca do jego wspólnego rozwoju w granicach prawa. Legalnie posiadany prywatny majątek obywateli jest nienaruszalny, jednakże ze względu na dobro publiczne, władze państwowe mają możliwość jego zawłaszczenia, wypłacając przy tym uczciwe zadośćuczynienie za naruszenie prawa własności³⁶.

Najważniejszymi organami państwa w ChRL są³⁷:

- Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych – jednoizbowy parlament, a także najwyższe gremium legislacyjne. Posiada pełnię władzy w zakresie modelowania i nadzoru pozostałych struktur państwowych. Stanowi najwyższą władzę ustawodawczą i kontrolną na szczeblu konstytucyjnym. Zasiadają w nim w całości członkowie Komunistycznej Partii Chin (KPCh), wybierani na pięcioletnie kadencje na zgromadzeniach prowincji. W obecnej kadencji 2013-2018, OZPL liczy 2987 deputowanych.
- Stały Komitet Biura Politycznego Komitetu Centralnego – kluczowy organ KPCh, w którym zasiadają najważniejsi dygnitarze partyjni. Obecnie najbardziej wpływowymi stanowiskami w kraju są (od najwyższego): Sekretarz Generalny Partii, Przewodniczący ChRL, Premier Rady Państwa, Przewodniczący Centralnej Komisji Wojskowej i Przewodniczący OZPL. Wszyscy zasiadają w Komitecie³⁸.
- Rada Państwowa – rząd centralny na czele z Premierem. W jego skład wchodzi 20 ministerstw, a także specjalne komisje tematyczne. Jest głównym organem władzy wykonawczej. Posiada również ograniczone uprawnienia w zakresie stanowienia prawa administracyjnego. Pod ministerialną kontrolą znajduje się m.in. Ludowy Bank Chin (bank centralny) i Państwowa Komisja Ekonomii i Handlu.
- Centralna Komisja Wojskowa – najwyższy organ wojskowy kierujący Chińską Armią Ludowo-Wyzwoleńczą, Chińską Milicją Ludową oraz lokalnymi milicjami ludowymi. Odpowiada za bezpieczeństwo i porządek publiczny kraju. W jej skład wchodzi najważniejsi dowódcy wojsk chińskich. Zgodnie z zasadą cywilnego zwierzchnictwa nad armią ogranicza się niezależność wojskowych oraz poddaje się ich partyjnemu nadzorowi, aby w przyszłości zapobiec wystąpieniom zbrojnym.
- Najwyższy Sąd Ludowy – stoi na czele systemu sądownictwa ChRL i jest ostateczną instancją dla wszystkich rodzajów sądów. Może również odrzucać wyroki sądów

³⁶ Tamże.

³⁷ W. Jakóbiec, J. Rowiński, *System konstytucyjny Chińskiej Republiki Ludowej*, Warszawa 2006, s. 42-43.

³⁸ Zazwyczaj stanowiska Sekretarza Generalnego Partii i Przewodniczącego ChRL piastuje ta sama osoba.

niższych instancji, jeśli uzna je za niezgodne z prawem. Rozstrzyga sprawy wagi konstytucyjnej,

a jego interpretacja prawa jest niepodważalna. Z punktu widzenia polskiego prawodawstwa organ ten posiada ogromne możliwości, gdyż zgromadził kompetencje Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego.

- Najwyższa Prokuratura Ludowa – odpowiednik Prokuratora Generalnego. Zajmuje się sprawami korupcji i łamania praw obywatelskich. Ściga także za przestępstwa polityczne. Mimo że formalnie niezawisła, została upolityczniona podobnie jak Najwyższy Sąd.

Analiza chińskiego systemu politycznego pozwala wnioskować, że został on zbudowany wokół i na potrzeby Komunistycznej Partii Chin. Jej centralne położenie (również w aspekcie konstytucyjnym) sprawia, że za pośrednictwem skrajnie upolitycznionych organów władzy może oddziaływać na życie publiczne w kraju. Jest to zresztą cecha charakterystyczna dla układów monopartyjnych³⁹. Głos Partii jest słyszalny niemal w każdej sferze życia. Jednak większość Chińczyków nie ma nic przeciwko temu, gdyż członkostwo w niej oznacza w Chinach awans społeczny i dostęp do stanowisk. Często pociągają one za sobą dodatkowe korzyści związane np. z opieką medyczną czy wyższymi emeryturami. Z kolei w sferze biznesu partyjne kontakty zapewniają dostęp do preferencyjnych kredytów czy ulg podatkowych. Co ważne, Partia buduje pozytywny obraz już wśród najmłodszych. Dzięki jednolitemu programowi nauczania i młodzieżowym komórkom KPCh, dzieci uczą się odpowiedzialności za kraj będący dobrem wspólnym, zgodnie z tradycją chińskiej państwowości. Dla wielu studentów KPCh jest atrakcyjna, gdyż daje szansę zdobycia rządowej posady, a więc jest gwarantem materialnie bezpiecznej przyszłości. Konkurencja jest tak duża, że przyjmowani są tylko ci z najlepszymi wynikami naukowymi. Taki stan rzeczy zdają się potwierdzać liczby. Według rządowej agencji informacyjnej Xinhua pod koniec 2014 r. KPCh liczyła 87,79 mln członków. Średniorocznie Partia przyjmuje ponad 1 mln osób, co stanowi tylko kilkanaście procent aplikacji. Spośród przyjętych ponad 80% stanowią osoby poniżej 35 roku życia. Gwałtownie wzrasta również liczba członków z wyższym wykształceniem⁴⁰.

Tak silne związki społeczeństwa z Partią w naturalny sposób prowadzą do licznych patologii w chińskim życiu publicznym, takich jak nepotyzm, korupcja czy malwersacje w sferze finansów publicznych. Jak podaje Transparency International, Chiny w najnowszym rankingu Indeksu Percepcji Korupcji zajęły, z wynikiem 40/100 pkt, 79 miejsce na 176 sklasyfikowanych państw (90 pkt i 1 miejsce w 2016 r. zajęła Dania). Inne wskaźniki tej pozarządowej agencji

³⁹ Zgodnie z konstytucją w Chinach działa „zjednoczony front patriotyczny” złożony z „partii demokratycznych” uznających zwierzchnictwo Komunistycznej Partii Chin. Zatem formalnie w kraju istnieje system wielopartyjny.

⁴⁰ China.org.cn, *CPC has 87.79 mln members*, http://www.china.org.cn/china/2015-06/29/content_35939304.htm, 25.04.2017

wskazują, że w Chinach powszechne jest łapówkarstwo w biznesie i służbach mundurowych; władze w znikomym stopniu panują nad korupcją, a wolność prasy i prawa polityczne w zasadzie nie istnieją⁴¹. To wszystko odstrasza zagranicznych inwestorów, szczególnie jeśli pochodzą oni z krajów o bardzo surowych przepisach antykorupcyjnych. Ponadto powszechnym zjawiskiem jest polityczna zależność wymiaru sprawiedliwości, co leży tak naprawdę u podstaw łamania praw człowieka w tym kraju. Marionetkowa władza sądownicza to ogromny problem, który ciągle wytyka Chinom społeczność międzynarodowa. Najnowszy raport Amnesty International potwierdza, że w Chinach nadal powszechnymi zjawiskami są: nieuzasadnione więzienia za działalność opozycyjną, ograniczanie wolności słowa (szczególnie w sieci), tortury i inne ksenofobiczne represje wobec ludności⁴². Równy status wszystkich grup etnicznych jest według art. 4 konstytucyjnie zagwarantowanym prawem w Chinach. Podobnie inne wolności obywatelskie takie jak: wolność osobista, wypowiedzi i wyznawanej religii są według rozdziału drugiego ustawy zasadniczej „świętymi i nienaruszalnymi prawami”⁴³.

Przyczyn rozważanych patologii jest wiele, lecz w istocie wszystkie wypływają z dwóch głównych źródeł, które w dodatku wzajemnie się przenikają. Pierwszym z nich jest wspomniane już upolitycznienie, wynikające z absolutnej dominacji jednej partii. Koligacje nie byłyby tak silne, gdyby istniała jakakolwiek rotacja na scenie politycznej. I nie chodzi tutaj wcale o zmiany personalne, lecz ideologiczne. Drugi aspekt to głęboko zakorzeniona w chińskiej kulturze tradycja *guanxi*. Jest to model społeczny oparty na długotrwałych, osobistych, lecz nieformalnych relacjach międzyludzkich. Tworzy on skomplikowaną sieć powiązań, która w oczywisty sposób generuje określone zobowiązania. Co ważne, ograniczeniem dla tego systemu nie jest stanowione prawo, a dobre zwyczaje i kodeks etyczny Chińczyków. System monopartyjny wspomagany przez *guanxi* stanowią bardzo dużą przeszkodę na drodze do demokratyzacji życia publicznego. Być może dlatego rozpoczęty w 2013 r. program szeroko zakrojonej walki z korupcją, hedonizmem i biurokratyzacją na szczytach władzy nie przynosi oczekiwanych rezultatów.

Tendencje i kierunki rozwoju chińskiego modelu ekonomicznego

Jednym z filarów obecnej strategii rozwoju jest koncepcja miękkiej polityki *soft power* w stosunkach międzynarodowych. W odróżnieniu od „twardych metod” uzyskiwania wpływów na świecie (tj. środki przymusu, sankcje, interwencja wojskowa), idea miękkiej siły preferuje wzmacnianie pozycji państwa w oparciu o atrakcyjność własnej kultury i ideologii oraz pokojową politykę zagraniczną. Zatem *soft power* zachęca kraje do promowania swoich wartości, poprzez ukazywanie pozytywnych aspektów funkcjonowania ich systemów społeczno-gospodarczych oraz

⁴¹ Transparency International, *Corruption Perceptions Index*, <https://www.transparency.org/country/CHN>, 25.04.2017

⁴² Amnesty International, *Raport roczny Amnesty International 2016/17*, Londyn 2017, s. 17-22

⁴³ Konstytucja Chińskiej Republiki Ludowej...dz. cyt.

międzynarodową pomoc⁴⁴. Taka kulturowo-naukowa wymiana pozwala na realizację geopolitycznych celów przy jednoczesnym ocieplaniu wizerunku kraju. Ponadto zakłada rywalizację tylko na polu ekonomicznym, które dotyczy skuteczności wykorzystania dostępnych zasobów i wprowadzanych reform. Chiny z pewnością mają odpowiednie predyspozycje do uprawiania takiej polityki. Po pierwsze, państwo posiada niezwykle bogatą kulturę, liczącą sobie już ponad 4 tysiące lat. Jej dorobek uwzględnia wiele postaw i filozofii, które mogą być powiewem świeżości w życiu kulturalnym innych narodów. Po drugie, niezależnie od stopnia otwartości gospodarki, czynnik ekonomiczny od zawsze stanowił najważniejszy element strategii rozwoju. Przez wgląd na swoje korzenie i narodową dumę, Chińczycy są zjednoczeni w ambicjach budowy mocarstwowej pozycji swojego państwa. I wreszcie po trzecie, chińska droga rozwoju w żadnym momencie historii nie była kalką rozwiązań innego państwa. Należy przy tym wspomnieć, że w ChRL ukształtowała się tradycja dostarczania przez kolejne pokolenia kierownicze innowacji teoretycznych. Spośród nowych koncepcji, planów i metod wybierane są tylko te, które efektywnie odpowiadają bieżącym wyzwaniom gospodarczym. Dlatego też charakterystycznym elementem chińskiego modelu zarządzania państwem jest skrupulatny pragmatyzm. Mając w pamięci sukcesy rozwojowe w ostatnich 30 latach, które pozostają bez precedensu, Chiny są teraz postrzegane, jako główny gracz w kształtowaniu stosunków międzynarodowych. Jednakże wysokie przyrosty PKB nie dają jeszcze miejsca przy stole z największymi potęgami tego świata. Duża w tym zasługa chińskich decydentów, którzy poczynawszy od reform otwarcia, rozszerzają swoje wpływy nie poprzez siłę, lecz dyplomację w światowych instytucjach. Z kolei obecny model ekonomiczny, dzięki temu, że w porę modernizowany, nadal efektywnie wykorzystuje posiadane przez Chińczyków zasoby i dostarcza im atutów w globalnych negocjacjach. Powyższy mechanizm w największym skrócie tłumaczy, w jaki sposób Chiny stały się potęgą geopolityczną i geoekonomiczną.

Najbardziej widocznym efektem *soft power* jest strategia bezpieczeństwa narodowego. Chiny nie prowadzą obecnie wyścigu zbrojeń w takiej skali jak Rosja, USA, czy nawet sąsiedzi regionu. Od 15 lat wydatki zbrojeniowe tego państwa mieszczą się w granicach 1,9%-2,2% PKB i są na bieżąco dostosowywane do tempa wzrostu gospodarczego⁴⁵. Pośrednio, taki stan rzeczy to również wynik sankcji Zachodu, jakie zostały nałożone na ten kraj po krwawym stłumieniu demonstracji na placu Tian'anmen 4 czerwca 1989 r. Chiny nie mogą kupować technologii wojskowej od krajów UE oraz USA, a import uzbrojenia z Rosji nie poprawia znacząco pozycji militarnej tego kraju. Dużo większe znaczenie w kontekście aktualnych reform ma bezpieczeństwo energetyczne. Chiny już teraz są największym producentem i konsumentem światowej energii.

⁴⁴ A. Ziętek, *Soft power Chińskiej Republiki Ludowej. Soft power z chińską specyfiką*, „Teka Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych O.L. PAN”, nr 5, Lublin 2010, s. 132-133.

⁴⁵ Stockholm International Peace Research Institute, *Military Expenditure Database*, <https://www.sipri.org/databases/milex>, 26.04.2017.

Mimo to, zużycie ropy naftowej 2,5-krotnie przewyższa krajową produkcję i dlatego dzienne wydobycie na poziomie ok. 4,6 mln baryłek musi być uzupełniane ponad 6,1 mln baryłkami z importu. Co gorsza, trend pokazuje, iż, przy założeniu podobnego tempa rozrostu gospodarki, konsumpcja energii w Chinach będzie rosła nieproporcjonalnie szybciej niż jej wydobycie, co tylko zwiększy zależność tego państwa od międzynarodowego rynku energetycznego⁴⁶. Przed chińskimi władzami niewątpliwie duże wyzwanie: jak zapewnić podstawy do dalszego wzrostu, nie osłabiając przy tym bezpieczeństwa narodowego i wypracowanej pozycji geoeconomicznej.

Od kilku lat Chiny uaktualniają swój model ekonomiczny, wyznaczając nowe kierunki i megatrendy. W obliczu zmieniających się warunków gospodarczych i spowolnienia wzrostu chińskiego PKB do ok. 7% rocznie, środek ciężkości reform stopniowo przesuwają się z dynamicznego, „zewnętrznego rozrostu” gospodarki na wzrost rynku wewnętrznego. Za przyczynę takich działań należy uznać kryzys finansowy z 2008 roku. Spadek globalnego popytu konsumpcyjnego dotknął szczególnie mocno producentów i eksporterów tzw. produktów *made in China*. Ze względu na zmniejszenie potencjału ChRL zorientowanej na rynki zagraniczne, konieczna stała się reorientacja gospodarcza, tak by uniknąć gwałtownego wyhamowania i recesji. Edward Haliżak zwraca uwagę na jeszcze jeden aspekt wypalania obecnej polityki eksportowej, związany z „głębką asymetrią w międzynarodowych strukturach produkcji i finansów”. Jak podkreśla, dzięki procesom globalizacji i deindustrializacji Zachodu, Chiny stały się „fabryką świata”. Efektem dotychczasowej polityki handlowej były z jednej strony wielkie nadwyżki na rachunku bieżącym i przyrost rezerw walutowych w Państwie Środka, a z drugiej strony wzrost deficytu na tym rachunku oraz zagranicznego zadłużenia u importerów konkurencyjnych dóbr (głównie państw Zachodu i USA)⁴⁷.

Władze Chińskie są w pełni świadome tego, że proeksportowa strategia wzrostu oparta na taniej sile roboczej nie jest w stanie wprowadzić kraju na wyższą ścieżkę rozwoju. Aby tego dokonać, konieczne jest znalezienie nowego motoru napędowego koniunktury. Aktualnie panuje powszechne przekonanie, iż szans na utrzymanie zrównoważonego wzrostu należy upatrywać w ogromnych potrzebach chińskiego narodu. Według Xi Jinpinga konieczny jest przełom psychologiczny - obywatele muszą ograniczać oszczędności i zacząć wydawać pieniądze. Dlatego też obecny model ekonomiczny został ukierunkowany na podwyższanie standardu życia i pobudzenie konsumpcji. Działania te wpisują się w prowadzoną obecnie w Chinach Koncepcję Naukowego Rozwoju, która jest oficjalnie obowiązującą doktryną społeczno-ekonomiczną. Koncepcja ta próbuje osadzić uniwersalne wartości marksistowskie w aktualnej rzeczywistości gospodarczej; stawia przede wszystkim na poprawę poziomu życia oraz szeroko pojętą innowacyjność w gospodarce. Jak podkreślają chińscy politycy, ma ona nie tylko zapewnić

⁴⁶ U.S. Energy Information Administration, *China-overview*, <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=CHN>, 26.04.2017.

⁴⁷ E. Haliżak, *Geoeconomiczna strategia Chin*, [w:] E. Haliżak (red.), *Geoeconomia*, Warszawa 2012, s. 598.

„kompleksowy i zrównoważony” wzrost, ale także naprawić skutki uboczne gwałtownej hossy z przełomu wieków, takie jak nadmierne zużycie surowców naturalnych, szkody ekologiczne i rosnące rozwarstwienie dochodowe⁴⁸. Z uwagi na ogromną skalę projektu reformy postępują niemal w każdym obszarze gospodarki.

W ostatnich latach Chiny znacząco przebudowały politykę handlową. Ma to oczywiście związek z utratą atutów w postaci niskich kosztów czynników produkcji oraz konieczności importu surowców energetycznych i przemysłowych. Rolę taniej fabryki przejmują obecnie takie kraje jak Wietnam czy Indonezja, gotowe zaoferować na rynku światowym słabo przetworzony, konkurencyjny produkt. Dlatego też Państwo Środka skierowało swój eksport w kierunku bardziej zaawansowanych technologicznie towarów. Wartość eksportu produktów high-tech w latach 2003 – 2013 wzrosła 5,5-krotnie. Po załamaniu w 2009 r. (pokłosie kryzysu globalnego) kraj odzyskał tendencję wzrostową tego wskaźnika na poziomie ok. 50 mld USD rocznie. W 2012 r. po raz pierwszy przekroczona została bariera 500 mld USD⁴⁹. Duże znaczenie w kreowaniu eksportu miała zmiana polityki rozwojowej. Do końca lat 90. oprócz specjalnych stref ekonomicznych stymulowano tylko obszary o korzystniejszym położeniu geograficznym, np. wybrzeże. Takie rozwiązanie tylko zwiększało nierówności wewnątrz kraju. Obecnie wsparcie jest selektywne i skupia się na perspektywicznych działach. Dzięki temu możliwe było wyodrębnienie dziedzin, w których Chiny mają szansę dokonać przełomu technologicznego. Zaliczono do nich⁵⁰: medycynę, informatykę, technologie przemysłowe, materiałoznawstwo, przetwarzanie surowców, ochrona środowiska, badania kosmosu, lotnictwo oraz kosmonautykę. Potencjał innowacyjny jest budowany dzięki nakładom rozwojowym i dotyczy głównie małych i średnich przedsiębiorstw. Najnowsze dane wskazują, że Chińskie MSP stanowią ponad 97% wszystkich zarejestrowanych firm przemysłowych i zatrudniają prawie 65% dostępnej siły roboczej, generując przy tym ok. 60% PKB. Równocześnie stale zwiększają się wydatki na B+R. W latach 2007-2013 ich udział w PKB zwiększył się z 1,38% do 2%. Jeśli ten trend się utrzyma, to wg. OECD w 2019 r. ChRL wyprzedzi pod tym względem dotychczasowego lidera innowacyjności – USA⁵¹.

Przeobrażenia dotyczą także importu. Wydawałoby się, że przy obecnych aspiracjach chińskiego narodu, bardziej racjonalny będzie zakup technologii wyższych, które zwiększą konkurencyjność gospodarki w handlu zewnętrznym, a jednocześnie polepszą warunki życia w kraju. Tak się jednak nie stało. Szybki rozwój gospodarczy i rosnące potrzeby społeczne wcale nie wpłynęły na zwiększony zakup wysoko zaawansowanych technologii. Wręcz przeciwnie, jedyny wzrost popytu odnotowano w sektorze prostych technologii. Jak to możliwe? Otóż wszelkie

⁴⁸ Xinhua, *Scientific Outlook on Development becomes CPC's theoretical guidance*, http://usa.chinadaily.com.cn/2012-11/08/content_15892786.htm, 26.04.2017.

⁴⁹ theGlobalEconomy.com, *China*, http://www.theglobaleconomy.com/China/High_tech_exports/, 25.04.2017

⁵⁰ E. Haliżak, *Geoekonomiczna strategia...*, dz. cyt., s. 607-608.

⁵¹ OECD, *China headed to overtake EU, US in science & technology spending, OECD says*, <http://www.oecd.org/newsroom/china-headed-to-overtake-eu-us-in-science-technology-spending.htm>, 26.04.2017.

surowce energetyczne są zaliczane do grupy dóbr o technologii umiarkowanie prostej. W kontekście omawianego wcześniej bezpieczeństwa narodowego zrozumiałym jest większe zapotrzebowanie na ten typ produktów. Z kolei duży spadek importu technologii średnio zaawansowanych można tłumaczyć tym, że chińscy producenci sami są już w stanie masowo wytwarzać. Dzięki temu krajowa produkcja w pełni zaspokaja rynek wewnętrzny, a nadwyżka jest przeznaczana na eksport⁵².

Sfera społeczna i kapitał ludzki

Istotne przemiany zachodzą także w polityce społecznej. W Państwie Środka nadal obowiązuje charakterystyczny dla krajów Azji Wschodniej układ stosunków pracy, choć obecnie jest on zniekształcany przez prowadzoną politykę otwarcia i napływ nowych kultur, także tych korporacyjnych. Tradycyjnymi wyróżnikami tego systemu są uczucie współodpowiedzialności pracownika za los przedsiębiorstwa, system płac uzależniony od rentowności i pozycji firmy na rynku. Charakterystyczne jest również zachowanie modelowego tempa wzrostu wynagrodzeń, które nie przekracza tempa zwiększania wydajności pracowników. Ponadto zakłady pracy odznaczają się wysoce zcentralizowaną strukturą organizacyjną, a cały model kładzie nacisk na budowę trwałych relacji biznesowych⁵³. Wśród reguł moralnych należy wyróżnić zasadę starszeństwa, polegającą na różnicowaniu wynagrodzeń w zależności od stażu pracy, doświadczenia i osiągnięć zawodowych, a także paternalizm, oznaczający moralną legitymizację władzy menadżera/dyrektora do kierowania przedsiębiorstwem. Jak widać model ten cechuje silne utożsamianie pracownika z miejscem pracy, jasny układ hierarchiczny zwieńczony niepodważalną pozycją lidera oraz względna stabilność rozwoju. Ta bliskość oraz pewność wynikająca z solidnego umocowania przedsiębiorstwa na rynku wyrażały się również w zapewnieniu pracownikowi z własnych funduszy ochrony socjalnej. Równie ważnym źródłem wsparcia była rodzina, a także zwykła samopomoc (zwykle na wsi). Z tego powodu w Chinach długo nie występował typowy dla Zachodu system zabezpieczeń społecznych gwarantowanych przez państwo. Dopiero nasilone procesy globalizacyjne, a szczególnie prywatyzacja, zmusiły władze do sformułowania programu polityki socjalnej wraz z nakreśleniem podstawowych celów i kierunku rozwoju w tym obszarze.

Pierwsze zmiany przyniósł niedawno zakończony plan pięcioletni na lata 2011-2015. Dotyczył on głównie takich kwestii jak wygładzenie nierównowagi dochodowej, walka z ubóstwem czy zapewnienie powszechnego dostępu do edukacji i opieki medycznej⁵⁴. W październiku 2010 r. uchwalono nowe prawo ochrony socjalnej, zobowiązujące rząd centralny do reformy systemu emerytalnego oraz opieki zdrowotnej, wypłaty odszkodowań za wypadki pracownicze, prowadzenia

⁵² H. Wei, *Measuring the Technological Structure of Chinese Imports*, "Review of Development Economics", vol. 20, Washington 2016, s. 265-267.

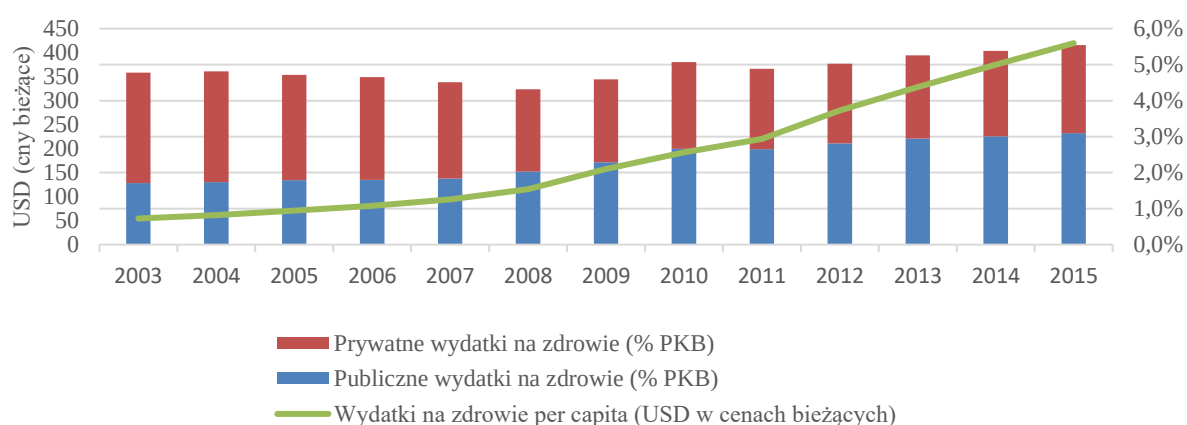
⁵³ E. Cieślak, *Rozwój gospodarczy Chin od roku 1978 do kryzysu globalnego*, Warszawa 2015, s. 166-167.

⁵⁴ The World Bank, *China – overview*, <http://www.worldbank.org/en/country/china/overview#1>, 26.04.2017.

polityki zatrudnienia oraz uregulowania kwestii macierzyństwa. Chiny są w trakcie budowy największego systemu emerytalnego na świecie, choć idea oszczędzenia pieniędzy na starość jest dla chińskich obywateli nadal nowym zjawiskiem. Istnieją trzy odrębne plany, obejmujące zarówno zatrudnionych jak i bezrobotnych. Pierwszy z nich, w całości finansowany budżetem centralnym dotyczy pracowników administracji państwowej. Drugi segment jest przeznaczony dla miejskich pracowników i zapewnia pakiet świadczeń: ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe, dodatki mieszkaniowe i edukacyjne oraz pewien rodzaj renty rodzinnej. Trzeci plan emerytalny, zorganizowany na obszarach wiejskich, jest dobrowolny i także przewiduje wsparcie dla gospodarstw oraz liczne ulgi i zapomogi socjalne. Co ciekawe, powyżej wieku emerytalnego świadczenie przysługuje każdemu rolnikowi nawet, jeśli nigdy nie odprowadził on ani jednej składki. Wiek emerytalny wynosi 60 lat dla mężczyzn i 50-60 lat dla kobiet, w zależności od warunków pracy.⁵⁵

Wyraźnie odczuwalny jest w Chinach zwrot w kierunku zachodnich postaw społecznych: konsumpcjonizmu, hedonizmu, otwarcia na kulturę masową. Przejawem tych zmian jest m.in. poluzowanie polityki jednego dziecka, co daje nadzieję na zwiększenie liczny ludności w wieku produkcyjnym. ONZ szacuje, że między 2025-2030 rokiem w Chinach pojawi się ujemny przyrost naturalny⁵⁶. Tak więc niebawem kontrola urodzin w ogóle straci rację bytu, a proces starzenia się społeczeństwa będzie przybierał na sile. Jest to kolejny argument na rzecz odejścia od modelu „fabryki świata” z taną siłą roboczą, a jednocześnie dowód na to, że Państwo Środka powoli uzyskuje cechy demograficzne typowe dla średniozamożnego kraju. Jedną z nich są zwiększające się wydatki na zdrowie.

Wykres 1. Wydatki na zdrowie w ChRL w latach 2003-2015

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://api.worldbank.org/v2/en/country/chn?downloadformat=excel>, 26.04.2017.

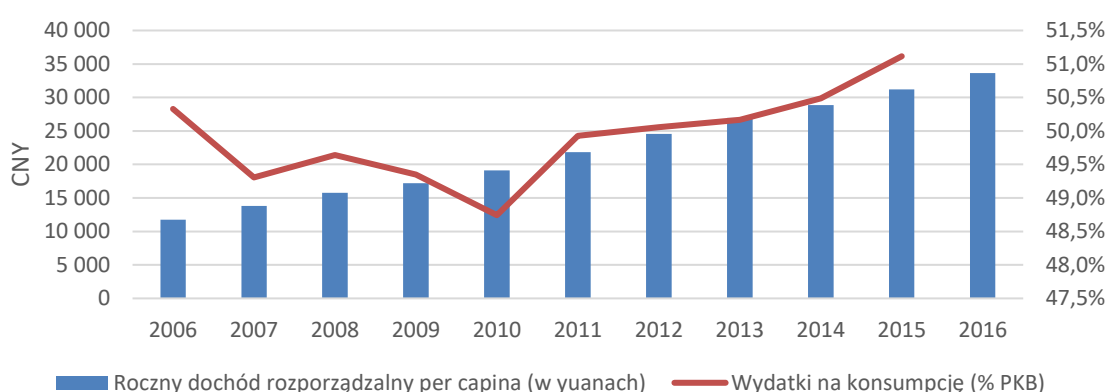
⁵⁵ Ch. Needham, *Social welfare protection: the EU, USA and China*, “Library Briefing”, 08/01/2013, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130407/LDM_BRI\(2013\)130407_REV2_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130407/LDM_BRI(2013)130407_REV2_EN.pdf), 24.04.2017.

⁵⁶ United Nations, *World Population Prospects*, <https://esa.un.org/unpd/wpp/Graphs/DemographicProfiles/>, 27.04.2017.

Chińczycy mają coraz szersze perspektywy na życie dlatego dbają o zdrowie, chcąc przeżyć spokojną starość. W ciągu 10 lat wydatki na zdrowie na jednego mieszkańca wzrosły z ok. 60 do ponad 400 USD (w cenach bieżących). W ujęciu całościowym jest to ponad 5% PKB. Jednocześnie należy zauważyć, że za kształtowanie tego wskaźnika coraz bardziej odpowiada władza centralna, która obecnie finansuje go w ponad 50%. Oczekiwane jest dalsze zwiększanie zaangażowania państwa w wydatki socjalne.

Kolejnym aspektem reformy społecznej ma być przyspieszenie tempa urbanizacji i przeniesienie milionów ludzi ze wsi do miast. Dotyczy to szczególnie nieefektywnych rolników zwiększających deficyt ziemi uprawnej. Pozostali mają zostać objęci gruntowną reformą rolną, która zakłada zwiększanie praw majątkowych aż do ich realnego uwłaszczenia. W marcu 2014 r. zainicjowano *Narodowy Plan Urbanizacji na lata 2014-2020*. Jego cel jest jasny: do 2020 r. 60% obywateli będzie żyć w miastach (ok. 54 % w 2014 r.). Równoległe plan ten ma porządkować cały proces migracyjny, który dotychczas nie podlegał kontroli. Chińskie miasta zamieszkuje obecnie ok. 270 mln wiejskich migrantów, którzy ze względu na ograniczone prawa socjalne i brak wykształcenia nie mogą znaleźć pracy. Władze mają nadzieję, że dzięki nowym zabezpieczeniom społecznym, rozszerzeniu edukacji, inwestycjach w miejską infrastrukturę i ulgach w prawie mieszkaniowym w najbliższych latach uda się uaktywnić zawodowo ok. 100 mln ludzi⁵⁷. Wszystkie te działania sprowadzają się do jednego, nadrzędnego celu: pobudzenia krajowego popytu. Industrializacja, urbanizacja i modernizacja rolnictwa mają z założenia stworzyć ogromną przestrzeń dla rozwoju rynku wewnętrznego.

Wykres 2. Dochód rozporządzalny a wydatki na konsumpcję w latach 2006-2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://api.worldbank.org/v2/en/country/chn?downloadformat=excel>, 26.04.2017. oraz <http://www.tradingeconomics.com/china/disposable-personal-income>, 26.04.2017.

⁵⁷ D. Roberts, *China Wants Its People in the Cities*, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-03-20/chinas-urbanization-plan-sees-60-percent-of-people-in-cities-by-2020>, 25.04.2017.

Jak widać, skuteczność prowadzonej polityki jest jak na razie przeciętna. Kluczowy wskaźnik w tym aspekcie, a więc finalne wydatki na konsumpcję, od kilku lat wahają się w granicach 49-51% PKB. Co ciekawe, jeszcze w 2000 r. wynosił on aż 63% PKB. Z kolei roczny dochód rozporządzalny *per capita* z roku na rok wzrasta w podobnym tempie i brak jest większych zmian w jego dynamice. Mimo to chińskie władze nie rezygnują w modernizowaniu strategii wzrostu zapowiadając kontynuację obranego kursu w nowym planie na lata 2016-2020. Tym razem uwzględniono w reformach także stronę podażową związaną z dostosowaniem zdolności wytwórczych do wymagań rynkowych oraz zoptymalizowaniem kosztów działalności przedsiębiorstw. W całym kraju przeprowadzany jest obecnie program wielkiej restrukturyzacji państwowych przedsiębiorstw, szczególnie w sektorze węgla i stali. Dopuszcza on tzw. właścicielstwo mieszane, umożliwiając tym samym wpuszczenie do firm prywatnego kapitału. W wyniku przekształceń strukturalnych pracę ma stracić ok. 1,8 mln osób. Jednocześnie rząd zamierza przeznaczyć w ciągu dwóch lat ok. 15,4 bln \$ na pomoc zwolnionym w znalezieniu nowej pracy. Pożądanym kierunkiem migracji jest oczywiście sektor usług. Sektor przemysłowy w 2015 r. urósł o 6% wobec 7,3% w 2014 r., z kolei w sektorze usług odnotowano 8,3% wzrost wobec 7,8% w 2014r. W efekcie usługi po raz pierwszy w historii odpowiadały za ponad połowę chińskiego PKB⁵⁸.

Zakończenie

Odchodząc na sam koniec od tematyki kierunków rozwojowych kraju, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na zmianę retoryki chińskiej władzy, jaka dokonała się w ostatnich latach. Oficjalną, zatwierdzoną konstytucyjnie, ideologią w ChRL jest nadal „marksizm-leninizm”, choć najnowszy nurt w partii jest daleki od tak ortodoksyjnego socjalizmu. Jeszcze w 2012 r., na XVIII Zjeździe KPCh podkreślano znaczenie systemu teoretycznego opartego na ustroju socjalistycznym o chińskiej specyfice. Na każdym kroku przypomniano, że reformy w żadnym wypadku nie są przyczynkiem do rozwoju kapitalizmu, a pompatyczne hasła „dzierżenia wysoko wielkiego sztandaru socjalizmu” oraz „wyzwolenia umysłów” przyświecały partyjnym zgromadzeniom⁵⁹. Natomiast najnowsze komunikaty chińskich władz, przynajmniej te z witryn rządowych, są wręcz przepełnione kapitalistycznymi treściami. O ile zachodni styl życia jest już od pewnego czasu wyraźnie widoczny w chińskim systemie społeczno-gospodarczym, o tyle podkreślanie przez władze „decydującej roli wolnego rynku w stymulowaniu gospodarki”⁶⁰ to spore zaskoczenie. Czy nie jesteśmy zatem świadkami ważnego przewrotu ideologicznego? Partia

⁵⁸ M Żuławiński, *Chiny: gospodarka rośnie najwolniej od 25 lat*, <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Chiny-gospodarka-rosnie-najwolniej-od-25-lat-7295406.html>, 26.04.2017.

⁵⁹ S. Szafarz, *XVIII Zjazd Komunistycznej Partii Chin – analiza*, <http://przeglad-socjalistyczny.pl/opinie/sprawy-midzynarodowe/849-szafarz>, 25.04.2017.

⁶⁰ Xinhua, *China to create 10 million jobs in 2016*, http://english.gov.cn/premier/news/2016/03/05/content_281475301612181.htm, 26.04.2017.

uspokaja, głosząc, że kapitalizm w wersji socjalistycznej jest początkiem drogi w dążeniu do pełnego komunizmu. Jednak w tym świetle ostatnie reformy rynkowe wskazują raczej na krok wstecz do osiągnięcia tego celu. Czas pokaże, czy to tylko nowa strategia komunikacji, czy może przełom w postrzeganiu przez chińskich decydentów przyszłości państwa.

Wydaje się, że obecna polityka gospodarcza jeszcze nigdy nie była realizowana tak blisko zwykłego Chińczyka. Bez inwestycji w człowieka, plany stworzenia do 2020 roku średniozamożnego społeczeństwa w skali całego kraju nie zostaną zrealizowane. Na ostatnim zjeździe KPCh wskazano na konieczność przyspieszenia transformacji modelu rozwoju gospodarczego Chin w kierunku bardziej harmonijnego społeczeństwa, opartego na wypracowanym już wcześniej potencjale wytwórczym. Reformy gospodarcze mają być wprowadzane oddolnie, przy współudziale lokalnych społeczności. Chińskie samorządy będą miały możliwość kontroli i oceny nowych projektów rządowych, by móc określić ich faktyczną przydatność dla regionu. Palącą kwestią jest rozszerzenie reform na system instytucji politycznych, gdyż wolność gospodarcza zderzona z nadmiernie restrykcyjnym systemem politycznym może doprowadzić do gwałtownych wybuchów społecznych, gorszych w skutkach niż ten na placu Tiananmen. Nie ulega wątpliwości, że wszystkie wymienione wcześniej zamierzenia są gigantycznymi przedsięwzięciami. Mają one służyć realizacji tzw. chińskiego marzenia - wielkiego odrodzenia chińskiego narodu.

O autorze

Patryk Janczak jest studentem I roku studiów stacjonarnych drugiego stopnia na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. Seminarzysta w Katedrze Inwestycji i Rynków Kapitałowych. Zainteresowania naukowe: rynki kapitałowe, procesy fuzji i przejęć, analiza fundamentalna i techniczna, systemy kursowe na świecie, geoeconomia, stosunki międzynarodowe.

Streszczenie

Niniejszy artykuł traktuje o współczesnym modelu ekonomicznym Chińskiej Republiki Ludowej, zarówno w kontekście ustroju politycznego jak i gospodarczego. Autor w swoich rozważaniach stara się przybliżyć najważniejsze cechy hybrydy dwóch skrajnych ideologii – komunizmu i kapitalizmu, które po zaadoptowaniu do specyfiki kulturowej „państwa środka”, stały się fundamentem jego rozwoju. Następnie zostały zaprezentowane nowe kierunki i megatrendy, które w obliczu zmieniających się warunków gospodarczych stają się kluczowymi czynnikami na ścieżce zrównoważonego wzrostu ChRL. Oddzielny akapit poświęcono także chińskiej strategii budowania stosunków międzynarodowych. Na zakończenie zweryfikowano skuteczność podjętych dotychczas centralnych reform oraz nakreślono plany na przyszłość.

Summary

The article treats about present economic model of People's Republic of China, in the context of political system and the economy as well. The author tries to explain key characteristics of the unique hybrid combination of two extremely separate ideologies – communism and capitalism, which, after being adopted to the country's cultural circumstances, became the crucial basis for its development. Furthermore, new directions and trends in national policy has been presented as the main factors of reasonable growth and sustainability against the ever-changing economic conditions. There is also paragraph which sets out the Chinese strategy of building international relations. At the end of the article, the efficiency of central reforms taken so far has been verified.